

Javaslatok az orvosképzés átalakítására (A magyar orvostudományi elit az egyetemeken és a Magyar Tudományos Akadémián) 1947–1948

N. Szabó József dr.

A tanulmány „A tudományos elit és a politika (1945–1948)” című monográfia része. A témában feltártam és rangos folyóiratokban publikáltam a politikai pártoknak a különböző elit csoportokhoz: agrártudományi, bölcsész, gazdaságtudományi, jogtudományi, műszaki és természettudományi elithez való viszonyát, illetve az egyes eliteknek a tudományos életben játszott szerepét. A dolgozat új források felhasználásával mutatja be a különböző szakmai csoportoknak és politikai erőknél 1947–1948-ban az orvosképzés átalakítására tett javaslatait. Feltárja továbbá az orvostudományi elit helyzetét az egyetemeken és a Magyar Tudományos Akadémián. A kutatás révén így képet kapunk a háború utáni „teljes” orvostudományi elitéről. Megtudjuk, hogy kik és milyen tudományos teljesítmény alapján lettek az MTA tagjai, kiket neveztek ki egyetemi tanárnak és kik lettek habilitált doktorok. A tanulmány hiányt pótló munka, a kutatók mellett szélesebb értelmiségi rétegek, elsősorban az orvosok érdeklődésére is számíthat. *Orv. Hetil.*, 2017, 158(11), 432–437.

Kulcsszavak: orvosképzés reformja, professzori kinevezések, habilitációk, orvos akadémikusok az MTA-n

Suggestions of reshaping medical education (The Hungarian medical elite at universities and the Hungarian Academy of Sciences) 1947–1948

This study is part of the monograph entitled *Scientific Elites and Politics (1945–1948)* to be published soon. The relationships of political parties with several elite groups, such as groups of agronomic, human, economic, legal, technical and natural sciences, as well as the roles of these elites in scientific life, have been looked into and published in renowned periodicals. Using new sources, different specialist groups' and political powers' suggestions of reshaping medical education in 1947 and 1948, are presented. The medical elite's situation at universities and the Hungarian Academy of Sciences is also outlined. The study renders an account of the entire post-war medical elite. It will be stated who and based on what scientific achievement became member of the Hungarian Academy of Sciences, who was appointed to professor and who became a habilitated doctor. This study, which is a desideratum of research, may not only interest researchers but is aimed at a broader readership, including physicians.

Keywords: reform of medical education, appointments of professors, habilitations, physicians as members of the Hungarian Academy of Sciences

N. Szabó, J. [Suggestions of reshaping medical education (The Hungarian medical elite at universities and the Hungarian Academy of Sciences) 1947–1948]. *Orv. Hetil.*, 2017, 158(11), 432–437.

(Beérkezett: 2016. december 5.; elfogadva: 2017. január 24.)

A medikusképzés helyzete

A magyar felsőoktatás egyik legszínvonalasabb területe az orvosképzés volt, ezért itt a háború után alapvető szakmai modernizálásra nem is volt szükség. Ez a magyarázata, hogy az orvosképzés reformjával a politikai pár-

tok 1945 első felében nem foglalkoztak. A Vallás és Közoktatási Minisztérium (VKM) sem a medikusképzés tartalmi kérdéseinek tulajdonította a legnagyobb jelentőséget, hanem a harcok alatt kárt szenvedett klinikai épületek helyreállításának. Néhány reformjavaslat a képzés demokratizálását kívánta előmozdítani.

Tartalmi változások 1945 második felében sem voltak. A politikai pártok, a Magyar Kommunista Párt (MKP) kivételével, az 1945–1946-os tanévben sem foglalkoztak az orvosképzéssel. Az MKP-nak elsősorban a budapesti orvoskaron kialakuló nagy hallgatói létszám, illetve a medikusok többségének polgári politikai nézete miatt nőtt meg az érdeklődése. Az orvosképzéssel kapcsolatos bizonyos kérdésekkel a budapesti Medikus-kör, a VKM és az Orvos Szakszervezet foglalkozott.

1946 őszén a pártok részéről már megnőtt az érdeklődés az orvosképzés iránt, ami elsősorban az orvoskaron kialakult rossz képzési körülményekkel függött össze. November elején a Szociáldemokrata Párt Orvoscsoportja akciót indított az Orvostudományi Kar (OTK) megsegítésére. A csoport úgy ítélte meg, hogy bármilyen lelkes is a tanári kar, a karon olyan nagyok a hiányosságok, hogy megoldhatatlanná teszik a tanítást és a képzést. A szociáldemokraták nagy veszélyt láttak abban is, hogy a háború előtt nemzetközileg is elismerték a magyar diplomákat, de az utóbbi időben már nehézségek jelentkeztek. Az orvosképzés problémáinak megoldására a szociáldemokrata párt orvosprofesszorok bevonásával bizottságot hozott létre. A bizottság elhatározta, hogy feldolgozza az egész kérdés komplexumát és az erről készült emlékiratot eljuttatja a kormányhoz és sürgős pótköltségvetés elkészítését kéri.¹

A Független Kisgazdapárt is nagy jelentőséget tulajdonított az orvosképzésnek, ezért orvoscsoportja *Reölk István* (1894–1967) elnökletével 1946. november közepén ankétot rendezett a képzés reformjáról. Az ankéton a kisgazdákon kívül részt vett még a kommunista *Mansfeld Géza* (1882–1950) professzor és *Zsebők Zoltán* (1908–1984) miniszteri osztályfőnök is. Zsebők az orvosképzés legsúlyosabb problémájának az orvostülképzést és a magyar orvosi diploma nemzetközi devalválódását tartotta. Legfontosabb feladatnak az orvostülképzés elleni küzdelmet és a magyar diplomáknak a külföldiekkel azonos kulturális és tudományos nivóra való emelését tartotta. A megoldandó feladatok közé sorolta még a tudósképzést, az orvosképzés időtartamának észszerű megoldását, valamint a gyakorlati szakmák előtérbe helyezését a tisztán elméleti tárgyakkal szemben.² A budapesti orvosképzés problémáit valamelyest csökkentette, hogy a munkásság segítségével a „Munkások a tudományért” akció keretében újjáépült az Élettani Intézet,³ illetve helyreállították a budapesti fül-orr-gégészeti klinikát, a röntgenklinikát és az anatómiai intézetet. 1947-ben elkészült a tbc-klinika is.

Az 1946-os évben az SZDP-t továbbra is elsősorban az orvosi diploma devalválódása foglalkoztatta. A *Népszava* ezért interjút készített *Melley József* (1893–1962)

orvosprofesszorral. A professzor is elismerte, hogy a korábban nemzetközi megbecsülésnek örvendő magyar orvosi diplomát az utóbbi időben több minden kikezdte. A közegészségtan-tanszék vezetője a probléma okát a háborús pusztításban, az eszköz- és anyaghiányban, valamint a külfölddel megszakadt tudományos kapcsolatokban látta.⁴

Mivel az orvosképzés területén a legnagyobb gondot a rossz képzési körülmények jelentették, ezért a politika is elsősorban erre figyelt fel. A problémával a szakmán kívül a pártok közül leginkább a Szociáldemokrata Párt, a Magyar Kommunista Párt, illetve a Kisgazda Párt foglalkozott. A megoldás előmozdítására a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Kara 1947. február 9-én „Orvostudományunk a nemzetért – nemzetünk az orvostudományért” címmel ankétot rendezett, amelynek fővédnöke *Tildy Zoltán* kisgazdapárti köztársasági elnök volt. *Tildy Zoltán* felszólalásában elismerte a magyar orvostudomány nemzetközi presztízsét és azt, hogy ezzel Magyarországnak is megbecsülést szerzett. Az ankéton szintén jelen lévő Nobel-díjas *Szent-Györgyi Albert* (1893–1986) hozzászólásában arra helyezte a hangsúlyt, hogy miután a nemzet kezd magához térni, kötelessége, hogy a tudományt támogassa, mert e nélkül a demokrácia frázis marad.⁵

1947 februárjában a budapesti Medikus-kör reformterveket dolgozott ki, amelyet az OTK baloldali tanárai – elsősorban *Rusznayk István* (1889–1974) – is támogattak, és amelyet a vidéki egyetemek Medikus-körei is elfogadtak (*Ladányi Andor*: A felsőoktatás szocialista átszervezésének kezdete: az 1948. évi egyetemi reform. Magyar Pedagógia, 1970. 174.)

A parasztpárti *B. Farkas Ferenc* is rendkívül fontosnak tartotta az orvosképzés reformjának megvalósítását, amit a VKM-költségvetés 1947. március 12-i vitájában indítványozott.⁶ Ugyanakkor a kommunista *Rudas László* is reformot szorgalmazott. Szót emelt, hogy a klinikák a legszükségesebbeknek is híján vannak és hogy a tudományos kutatás majdnem lehetetlenné vált. A kommunista szónok a képzés színvonalának növelése érdekében a fiziológiai tanszék betöltését kezdeményezte, mert orvosképzés fiziológia nélkül lehetetlen.⁷

1947 tavaszától az orvosképzés problémája nem kapott megfelelő hangsúlyt a pártok politikájában. 1947-ben, a politikai elbizonytalanodás idején, a demokrácia léte volt a leglényegesebb kérdés a polgári demokrácia talaján álló pártok számára.

Az orvostanhallgatókat viszont foglalkoztatta a doktori cím tervezett reformja körüli probléma. Rendelet készült ugyanis, amelynek egyik fontos alappontja az volt, hogy az orvosoknál csak az egyetemi magántanári képesítés jogosítana a doktori cím használatára, a gyakorló

¹ *Népszava*, 1946. november 6.

² *Kis Újság*, 1946. november 17.

³ *Szabad Nép*, 1946. november 26.; *Országgyűlés Naplója*, III. kötet. Hiteles Kiadás, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvkiadója, Budapest, 1948, 583. oldal.

⁴ *Népszava*, 1946. december 22.

⁵ *Kis Újság*, 1947. február 11.

⁶ *Nemzetgyűlés Naplója*, VI. kötet. Hiteles Kiadás, Budapest, 1952, 608. oldal.

⁷ *Nemzetgyűlés Naplója*, VI. kötet, 663. oldal.

orvos csupán „orvos” megjelölést használhatott volna. A rendelet abból indult ki, hogy a gyógyító orvos esetében nem lényeges a doktori cím, minthogy tudományos működést nem fejthet ki. Február 14-én a szigorló orvosok az orvosszakszervezet tanácstermében rendkívüli ülést hívtak össze, hogy tiltakozzanak a készülő rendelet ellen. Az orvosjelöltek azon a véleményen voltak, hogy a tervezet megzavarná és gátolná a medikusok munkakedvét. Hasonló gyűlést rendezett a Royal Appolóban a Medikus-kör is. A nagygyűlésen a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot képviselő *Zsebők Zoltán* a medikusok megnyugtatóra kifejtette, hogy a javaslat elsősorban nem az orvostanhallgatókra, tehát nem az orvosdoktori címre, hanem a négy esztendő alatt megszerezhető egyéb doktori kvalifikációra vonatkozik.⁸ Az orvostudomány és a doktori cím körüli polémiában a Kiszgazda Párt is véleményt nyilvánított a parlamenti ülésen.

Reök István kiszgazdapárti képviselő 1948. február 23-i felszólalásában az orvostudomány egyik fő hiányosságának az orvoseti oktatás hiányát tartotta, ezért a tárgy oktatását követelte. A Független Kiszgazda Párt orvoscsoportjának vezetője az orvostudomány hibájának tartotta azt is, hogy a képzés át van itatva a német szellemről, ami abból áll, hogy a fiatal orvosokkal megtanítanak lexikális ismereteket, ugyanakkor az emberrel, a beteggel való törődést nem tanították meg. *Reök István* felszólalásában foglalkozott a doktori fokozat tervezett reformjával. A kiszgazdapárti orvos vezető a doktori cím eltörlését helytelenítette, mert megítélése szerint az orvostudomány-nél figyelemmel kell lenni az ambíciókra és a törekvésekre is.⁹

1948-ban a kommunizmus politikájában újból fontossá válik a felsőoktatási politika, amiben az orvostudomány is foglalkoztak. A párt értelmiségi osztálya által 1948. június 8-án elkészített felsőoktatási reformtervnek azonban a legkevésbé kidolgozott része az orvostudomány volt. A kommunista tervezet elismerte, hogy a többi szakterülethez képest az orvostudomány aránylag a legkielégítőbb, de ennek ellenére úgy ítélte meg, hogy mélyreható reformra van szükség. A képzés legfőbb gyengeségének azt tartotta, hogy a német rendszer mintájára alakult ki és az utóbbi három évtizedben alig fejlődött, a tanítás elméleti jellegű volt és az oktatás háromnegyed részben a professzori előadásokból állt. Problematikusnak tartotta a képzést azért is, mert az orvostudomány egyes ágait – amelyek az egészségvédelem és a tömeggyógyítás szempontjából döntően fontosak – vagy egyáltalán nem, vagy nem megfelelően tanítják.

A reform a képzés egyik céljának azt fogalmazta meg, hogy olyan orvosokra van szükség, akik tisztában vannak a falu és az üzemek legfontosabb egészségügyi problémáival és gyakorlati tudással rendelkeznek.

A kommunista elképzelés szerint a professzorok hehente tartanának előadásokat, amikor a tudományos kutatás szellemével és legújabb irányjaival ismertetnék meg a hallgatókat. A kötelező tananyagot laboratóriumokban, kórtermekben szemináriumszerűen a magántanárok tanítanák. A hallgatókat a tervezet 20 fős csoportokba kívánta osztani. Ezek a csoportok legalább egy éven át állandóak maradnának. Összetartásukról és politikai nevelésükről egy, a Medikus-kör által kijelölt tagjuk gondoskodna. Az MKP-tervezet a tantervet úgy kívánta átalakítani, hogy a csecsemő- és gyermekgyógyászat, a szülészet, valamint az iparegészségügy elméleti és gyakorlati oktatására a tanulmányi időszak jelentősen nagyobb idejét fordítanák.

Az egyetemi befogadóképesség és a szükségletek egyeztetése után az MKP-tervezet a budapesti orvoskarrá 200, a vidéki karokra évenként 70-70 hallgatót kívánt felvenni. A kommunista javaslat szerint a felvétel csak szigorú felvételi vizsga alapján történhetne. A reformmal összefüggésben az MKP a következő személyi változásokat javasolta: A budapesti orvoskarról négy egyetemi tanár eltávolítását kezdeményezte: *Melly, Földvári, Mónay* és *Kovács* professzorokat, Szegedről pedig *Purjesz Bélát* (1884–1959) kívánta elküldeni.¹⁰

A kommunista tervezetnek, amely több hasznos elképzelést tartalmazott és bevezetése szakmailag is indokolt lehetett volna, több problematikus része volt. Az egyik leginkább kritizálható terület a „káderpolitika” volt. Felületességre utal a budapesti orvosi karról eltávolítandó oktatók keresztnév nélküli felsorolása. Tudománypolitikai hiba volt a szakmailag és tudományosan jelentős professzorok tervezett eltávolítása. Idetartozik *Melly József*, akinek iskolaorvosi tevékenysége komoly teljesítménynek számított. Hasonlóan hibás volt *Purjesz Béla* eltávolítási kezdeményezése. Purjesz kiváló belgyógyász volt és a rosszindulatú daganatokra vonatkozó megállapításait is jegyezte a szakma. *Kányó Bélának* (1898–1964) a növényvédő szerek és más porártalmak mezőgazdasági munkahigiénijára vonatkozó kutatásai ugyancsak jelentősek voltak.

Az MKP tervezetét a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Köznevelési Bizottsága 1948. június 22-én együttes ülésén vitatta meg, és azt a tartalmi és szervezeti kérdéseket illetően egyes módosításokkal elfogadta. Ezt követően a VKM négy reform-előkészítő bizottságot küldött ki, majd ezután a reformtervek rövid idő alatt elkészültek. A kérdéssel az MDP Köznevelési Bizottsága és Tudományos Bizottsága, az Agitációs és Propaganda Bizottság, valamint a Politikai Bizottság is foglalkozott. (Ladányi Andor: Mennyiségi fejlődés és strukturális változások. A felsőoktatás útja a felszabadulás után. Tankönyvkiadó-Oktatókutató Intézet, Budapest, 1989.)

A különböző bizottsági egyeztetések és megbeszélések után a kormányrendelet 1948. október 15-én kapott

⁸ Szabad Szó, 1948. február 15.

⁹ Országgyűlés Naplója, III. kötet, 520–521. oldal.

¹⁰ Párttörténeti Intézet Archivuma (PTI-Arch.) 274-21/74.

nyilvánosságot. Ha a *Köznevelés*ben publikált kormányrendeletet összehasonlítjuk az értelmiségi osztály által június 8-án készített nem nyilvános tervezettel, több területen lényeges módosításra figyelhetünk fel. A legnagyobb „változás” az volt, hogy az orvosképzés – a felsőoktatás más területeivel szemben – nem szerepelt az őszi egyetemi reformtervek között. Az egyeztetett, de a kormányrendeletben nem szereplő orvosképzési reformterv a kutatás számára nem volt elérhető.

Professzori kinevezések a fordulat után

Mivel a II. világháború után az orvostudományi karokon igen nagyszámú tanszék betöltetlen volt, ezért 1947–1948-ban a legtöbb professzori kinevezésre az OTK-n került sor. 1947 tavaszán egyetemi tanár lett a Pázmány Péter Tudományegyetemen *Hedri Endre* (1893–1962) és *Sebestyén Gyula* (1887–1954), a Szegedi Tudományegyetemen *Huszák István* (1906–1995), a Pécsi Tudományegyetemen pedig *Környei István* (1901–1988) és *Szentágothai János* (1912–1994).¹¹ 1947 nyarán újabb két professzori kinevezés is történt: *Ökrös Sándor* (1902–1987) és *Kellner Béla* (1904–1975) a Debreceni Tudományegyetemen lett egyetemi tanár.¹² Az ősz, illetve a tél folyamán lett professzor a Pécsi Tudományegyetemen *Ernst Jenő* (1895–1981), a szegedi egyetemen pedig *Jáki Gyula* (1898–1958).¹³

A Magyar Kommunista Párt Értelmiségi Osztály orvoscsoportjának 1948 februárjától májusáig terjedő munkatervében személyi kérdések is szerepeltek. Az MKP a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karára – név feltüntetése nélkül – két orvosprofesszort kívánt kineveztetni. Hasonló elképzelése volt a pártnak a vidéki orvoskarokra is. 1948 elején lett egyetemi tanár a budapesti egyetemen *Incze Gyula* (1903–1955) és *Sárkány Sándor* (1906–1996), a tavasz folyamán újabb két kinevezésre került sor. Mindkét felterjesztett – *Méhes Gyula* (1897–1970) és *Cholnoky László* (1899–1967) – a Pécsi Tudományegyetemnek lett a professzora.¹⁴ A nyár folyamán lett egyetemi tanár ugyancsak a pécsi egyetemen *Oravecz Pál* (1895–1962) és *Beöthy Konrád*, a budapesti egyetemen *Sós József* (1906–1973) és *Faragó Ferenc* (1905–1950), a debreceni pedig *Kesztyűs Loránd* (1915–1979).¹⁵ Az 1947–1948-ban kinevezett orvosprofesszorok között több tudományos kiválóság volt. Egyesek már MTA-tagok voltak, néhányan közel álltak az akadémiai tagsághoz, többen pedig a későbbiek során lettek akadémikusok. Így *Sebestyén Gyula* (1887–1954), *Környei István*, *Szentágothai János*, *Kellner Béla*, *Ernst Jenő*, *Cholnoky László*, *Sós József*, valamint *Kesztyűs Loránd*.

Nem lett akadémikus, de tudóművételei révén külföldön is híressé vált a későbbi Kossuth-díjas *Sebestyén Gyula*. Nemzetközi hírű volt a Stockholmi Orvosi Nobel Intézet egykori kutatója, az idegrendszer, az idegbetegségek, a szkizofrénia és a sclerosis multiplex területén elért eredményei révén Kossuth-díjat elnyert *Huszák István*. A további felterjesztettek „átlagos” szakmai-tudományos színvonalat képviseltek, de valamennyien megfeleltek az egyetemi tanári követelményeknek.

Ahhoz képest, hogy egyes politikai erők – különösen az MKP – fontosnak tartották a professzori kinevezéseket, az egyetemi tanári felterjesztéseknek nem volt különösebb sajtóvisszhangja.

Az 1946, 1947 és 1948-as tanévben lettek egyetemi rendkívüli tanárok: *Cavallier József* (1891–1970), *Fejes Lajos*, *Bach Imre* (1895–1996), *Kassay Dezső* (1899–1981), *Dobszay László* (1914–1983), *Issekutz Béla* (1896–1979).¹⁶ Az egyetemi rendkívüli tanárok többsége szintén magas szakmai színvonalon állt, például *Issekutz Béla* már 1945 májusától az MTA rendes tagja volt.

Magántanári habilitációk

A tudományos utánpótlás szempontjából igen fontos habilitációk 1947-ben is folytatódtak. A különböző tudományterületeket elemezve megállapíthatjuk, hogy 1947–1948-ban hatvankilencen az orvostudományok terén szereztek magántanári fokozatot. 1947 márciusában habilitált *Darabos László*, *Frankl József*, *Farádi László* (1909–1993), *Csermely Hubert*.¹⁷ Májusban lett magántanár *Ajkay Zoltán* (1874–1951).¹⁸ *Selley Camillo* (1902–1979), *Fischer Antal* (1901–1979) és *Pápolczy Ferenc* (1901–1971) júniusban habilitált.¹⁹ Júliusban pedig öten szereztek fokozatot: *Temesvári Miklós*, *Györffy István* (1912–1999), *Andi Tibor*, *Ötvös Ervin* és *Chatel Andor*.²⁰ Tizenöt magántanári fokozat született augusztusban: *Ács Miklós*, *Hermann Vilmos*, *Horn Béla* (1902–1983), *Betsicht Andor*, *Noszkay Aurél* (1900–1987), *Murányi László*, *Nádrai Andor* (1904–1965), *Koppenstein Ernő* (1901–1971), *Schiffér Ernő* (1893–1951), *Thoroczkay Miklós*, *Borota (Böhm) Sándor*, *Pogány Ödön* (1881–1967), *Gottsegen György*, *Papp Károly*, valamint *Detre László* (1897–1953).²¹

Szeptemberben szerzett fokozatot *Zsebők Zoltán* (1908–1953), *Schulhof Ödön* (1896–1978) és *Stefancsik Szilárd*,²² októberben pedig *Csorna István* és *Cseh Imre*.²³ Novemberben, illetve decemberben lett habilitált doktor *Jakabfi Imre*, *Habán György* (1905–1976) és

¹¹ *Köznevelés*, 1947. 7. szám.

¹² *Köznevelés*, 1947. 14., 15. szám.

¹³ *Köznevelés*, 1947. 12. és 20. szám; *Köznevelés*, 1948. 1. és 2. szám.

¹⁴ PTI-Arch. 274-23/2.

¹⁵ *Köznevelés*, 1948. 14. szám.

¹⁶ *Köznevelés*, 1946. 20. szám; *Köznevelés*, 1947. 12., 14. és 19. szám; *Köznevelés*, 1948. 9. és 15. szám.

¹⁷ *Köznevelés*, 1947. 4. és 5. szám.

¹⁸ *Köznevelés*, 1947. 10. szám.

¹⁹ *Köznevelés*, 1947. 12. szám.

²⁰ *Köznevelés*, 1947. 14. szám.

²¹ *Köznevelés*, 1947. 15. és 16. szám.

²² *Köznevelés*, 1948. 18. szám.

²³ *Köznevelés*, 1947. 19. és 20. szám.

Róna Andor.²⁴ 1948. januárban szerzi meg magántanári oklevelét *Nemeskey Tivadar* és *Modrovich Emil*.²⁵ Február folyamán pedig négyen habilitáltak: *Polgár István* (1888–1954), *Benkő Sándor* (1912–1971), *Gerlei Ferenc* (1900–1970) és *Kuncz Andor*.²⁶ Márciusban ketten védtek: *Janicsin József* és *Beöthy Konrád* (1898–1958).²⁷ Május folyamán egy fő, *Gaál István* (1911–1963) szerzett fokozatot, júniusban pedig ketten: *Makai Endre* (1884–1970) és *Fleischmann László* (1872–1962).²⁸ Júniusban *Went Ferenc*, júliusban pedig *Szilárd Zoltán* és *Simkovics Gusztáv*, augusztus folyamán *Eisert Pongrád* szerzett fokozatot.²⁹ Augusztusban további három védésre került sor: *Kulitzky Géza*, *Várady Szabó Miklós*, valamint *Matzy István* személyében.³⁰ A legtöbben 1948 októberében szereztek magántanári fokozatot: *Geffert Károly*, *Erdélyi Gyula*, *Ráth Zoltán*, *Horn Zoltán* (1902–1970), *Bálint Péter* (1911–1998), *Cserey Pechány Albin*, *Bartók Imre* (1892–1979), *Bíró László* (1913–1971), *Doby József*, *Dreguss Miklós*, valamint *Pesti Lajos*.³¹

Az igen nagyszámú habilitált között sok kiváló szakember volt, többen a későbbiek során egyetemi tanárok lettek. *Bálint Péter* a vesefiziológia, valamint a vesepatológia nemzetközileg is jegyzett kutatójaként volt számon tartva, 1970-ben akadémiai tagságot is szerzett. *Zsebők Zoltán* a magyarországi orvostársadalom elismert professzorává vált, aki a radiológiai kutatások terén kimagaslót alkotott. Kiváló kutató lett *Schulhof Ödön* is, aki az ízületi megbetegedések szakértőjeként tette magát ismertté. *Jakabfi Imre* pedig a debreceni egyetem professzoraként több generációt oktatott. *Noszkay Aurél* urológust a prosztata- és veseműtétek nemzetközileg kimagasló művelőjeként tartja számon a szakma. A habilitáltak többsége tudományosan felkészült orvosként segítette a színvonalas gyógyítást.

Orvos rektorok és dékánok az egyetemeken

A rektori kinevezések és a dékáni megbízások nemcsak presztízst jelentenek a felsőoktatásban és a társadalomban, hanem bizalmi tisztségek is. Ezeknek az „állásoknak” különös fontossága 1946 őszétől lett, amikor a Magyar Kommunista Párt III. kongresszusán a párt szakított a pluralista demokráciával és meghirdette a népi demokratikus átalakulást. Ebben a rendszerben az autonómia helyett megnő az állami beavatkozás szerepe és a hatalomhoz való viszony is új helyzetet teremt az egyetemi vezetők számára. Érdeklődésre tarthat számot, hogy az

orvostudományi elitből kik lettek a politikai fordulat után a rektorok és a dékánok.

A népi demokratikus átalakulás idején a magyarországi tudományegyetemeken két orvos rektor megválasztására került sor. Az 1947–1948-as tanévben nevezték ki *Lissák Kálmánt* (1908–1982) a Pécsi Tudományegyetem első számú vezetőjének, Debrecenben pedig *Fornet Bélát* (1890–1988) lett a rektor.³² Lissák rektori megbízását az 1948–1949-es tanévre meghosszabbították.³³

Megállapíthatjuk, hogy mindkét rektor szakmai-tudományos szempontból nézve megérdemelten lett az intézmények vezetője. *Lissák Kálmán* nemcsak a fiziológia területén volt tudományos kiválóság, hanem baloldali gondolkodású értelmiségi volt, már 1945 októberében belépett a Magyar Kommunista Pártba. Az MTA 1948. július 2-i nagygyűlésén az Akadémia levelező tagjának választotta. *Fornet Béla* is magas színvonalon művelte a belgyógyászatot. Kísérleti és klinikai kutatásokat végzett emésztőszervek kórélettanával kapcsolatosan, tanulmányait magyar és külföldi folyóiratok egyaránt megjelentették.

Lissák Kálmán rektori megbízása előtt az 1946–1947-es tanévtől már betöltött magasabb vezetői funkciót a Pécsi Tudományegyetemen, ő volt az Orvostudományi Kar dékánja. 1946 őszétől lett dékán a debreceni egyetemen *Verzár Gyula*, *Kanyó Béla* (1898–1969) pedig a szegedi orvosi kart vezette.³⁴ Az 1947–1948-as tanévtől a Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi karának dékánja *Melly József* lett, a debreceni OTK élére *Kovács Ferenc* (1890–1974), a pécsi dékán *Lajos László*, a szegedi pedig *Dávid Lajos* lett (1889–1963).³⁵

Az 1947–1948-as tanévtől *Babics Antal* (1902–1992) a budapesti OTK dékánja, *Törő Imre* (1900–1993) a debreceni, *Ivanovics György* (1904–1980) pedig a pécsi orvostudományi kar dékánja.³⁶

A politikai fordulat ellenére a magasabb vezetői tisztséget betöltő orvosok szakmai-tudományos szempontból megfeleltek a kinevezési elvárásoknak. *Verzár Gyula*, a fül-orr-gégészeti professzora a sebgyógyulással kapcsolatosan végzett jelentős kutatásokat. Számos tudományos közleménye jelent meg hazai és nemzetközi folyóiratokban. *Kanyó Béla* pedig a közegészségtan kiváló művelője volt és a növényvédő szerekre vonatkozó kutatások elismert tekintélye. *Melly József* iskolaorvosként fejtett ki jelentős elméleti és gyakorlati munkásságot. *Kovács Ferenc* nőgyógyászati, hormonológiai kutatásai révén nemzetközileg is jegyzett professzor volt. *Lajos László* is iskolateremtő egyéniség volt. Főleg szülészeti és nőgyógyászati endokrinológiával foglalkozott.

Dávid Lajos a gyógyszerészképzés és gyógyszerkutatás nemzetközileg is jegyzett szakértője volt. *Babics Antal*

²⁴ Köznevelés, 1947. 22., 23. és 24. szám.

²⁵ Köznevelés, 1948. 3. szám.

²⁶ Köznevelés, 1948. 4. szám.

²⁷ Köznevelés, 1948. 6. szám.

²⁸ Köznevelés, 1948. 12. és 13. szám.

²⁹ Köznevelés, 1948. 14. és 15. szám.

³⁰ Köznevelés, 1948. 17. szám.

³¹ Köznevelés, 1948. 19. szám.

³² Köznevelés, 1947. 16. szám.

³³ Köznevelés, 1948. 16. szám.

³⁴ Köznevelés, 1946. 19. szám.

³⁵ Köznevelés, 1947. 16. szám.

³⁶ Köznevelés, 1948. 16. szám.

kiváló urológus, 1949-től az MTA tagja, *Törő Imre* anatómus pedig már 1946-tól volt az MTA tagja. Szintén 1946-tól tagja a testületnek a víruskutató *Ivanovics György*.

Megállapítjuk, hogy politikai és világnézeti felfogásuktól függetlenül valamennyien kiváló kutatók és oktatók voltak az orvoskari dékánok.

Orvosok a Magyar Tudományos Akadémián

A népi demokratikus átalakulás időszakában három olyan nagygyűlés volt az MTA-n, ahol új tagokat választott a testület. Az orvosok közül 1946. december 19-én rendes tag lett *Ernst Jenő*, *Jancsó Miklós*, *Mansfeld Géza*, *Rusznayák István*, *Sántha Kálmán*, *Törő Imre* és *Haynal Imre* (1892–1979).³⁷ A megválasztott akadémikusok szakmai-tudományos szempontból valamennyien megfelelték az akadémikusokkal szemben támasztott követelményeknek. Mivel 1946-ban a júliusi nagygyűlés után ez volt a második tagválasztó ülés és már „egyértelművé” vált a népi demokratikus átalakulás, ezért többnyire a baloldali gondolkodású jelöltek kerültek be a testületbe.

A következő tagválasztás 1947. június 6-án történt. Mindösszesen egy orvos lett az MTA tagja. Ekkor lett az Akadémia tagja *Környey István*, aki az agyi keringés és érimeszesedés terén elért kutatásokkal vált érdemessé az akadémiai tagságra.³⁸

Már a kiépült diktatúra idején, 1948. július 2-án történt a következő tagválasztás. Ekkor választották az

MTA tagjai közé *Haranghy Lászlót* (1897–1975), *Keller Bélát*, *Kerpel-Fronius Ödönt* (1906–1985), *Krompecher Istvánt* (1905–1983), *Lissák Kálmánt*, *Szentágotthai Jánost*, *Went Istvánt* (1899–1963) és *Baló Józsefet* (1895–1979).³⁹

A taggyűlésre és tagválasztásra különösebb érdeklődés és véleménynyilvánítás nélkül került sor. A tudományos közélet hangulatát befolyásolta, hogy a rossz kutatási lehetőségek és a kiépülő diktatúra miatt az orvostudományi elitnek a tudománypolitikát meghatározó tagjai közül *Szent-Györgyi Albert* és *Laki Kálmán* már Nyugatra távoztak. 1947 nyarától nemcsak a régi rendszerhez kötődő orvostudományi elit érezte magát mind tudományosan, mind egzisztenciálisan veszélyeztetve, hanem az új elit néhány tagja is, olyanok, akik 1945 után – sőt egyesek az 1948-as tagválasztás idején – lettek akadémikusok. Az MTA 1949. november 29-i „átszervezése” idején *Went Istvánt* és *Baló Józsefet* gyakorlatilag megfosztották testületi tagságuktól. Az 1949-es átszervezés alkalmából 161 főt „minősítettek” át, illetve fosztottak meg akadémiai tagságuktól, ebből heten voltak orvosok. *Szent-Györgyi Albertet* és *Laki Kálmánt* külföldre távozásuk miatt távolították el, viszont *Baló József* és *Went István* esetében nem lehettek különösebb szakmai-politikai indokok, mégis távozniuk kellett. Rehabilitációjukra az MTA 1989. évi közgyűlése alapján került sor.

(N. Szabó József dr.,
Nyíregyháza, Sóstói u. 31/B, 4400
e-mail: n.szabo.jozsef@nye.hu)

³⁷ A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai 1825–1973. Összeállította: Fekete Gézáné. Budapest, 1975, 550. oldal.

³⁸ A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai 1825–1973, 550. oldal.

³⁹ A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai 1825–1975, 550. oldal.

Pályázati felhívás

Professzor Dr. Fehér János munkássága, szakmai és erkölcsi hagyatéka páratlan és maradandó az orvostudományban. Ezért a Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar II. sz. Belgyógyászati Klinika volt igazgatója, „A hepatológiai szabad gyökös és immunológiai vonatkozásai” című program vezetőjének, az Orvosi Hetilap főszerkesztőjének emlékére Alapítvány létesült. Az alapítványt a Fővárosi Bíróság 2011. március 7-én 11.335. sorszám alatt nyilvántartásba vette.

Dr. Fehér János Emlékére Alapítvány fő célja: a belgyógyászat, különösen a hepatológia szabad gyökös és immunológiai vonatkozásai témakörök kutatásának fejlesztése, támogatása, illetve ösztönzése oly módon, hogy a fiatal egyetemi oktatók és hallgatók az alapítvány kamatából részesüljenek. Az alapítvány célja olyan orvosok, PhD-hallgatók díjazása, akik kiemelkedő tudományos munkát végeznek és eredményeiket az Orvosi Hetilapban publikálják. A dolgot „**Dr. Fehér János pályázat**” megjelölésével kell benyújtani.

A pályázatot **2017. április 5-ig** lehet beküldeni a Kuratórium elnökének (*Dr. Rácz Károly*) vagy titkárának (*Dr. Lengyel Gabriella*) – Semmelweis Egyetem, II. sz. Belgyógyászati Klinika, 1088 Budapest, Szentkirályi u. 46. címre. A pályázathoz mellékelni kell a pályázó önéletrajzát és a dolgot.

A díjak odaítéléséről a kuratórium dönt. A díj átadására a Markusovszky ünnepségen kerül sor. Az ünnepségen a nyertes pályázó maximum 5–10 perces előadásban foglalja össze az eredményeit.